

Tuhaf Zamanlar: Çağdaş Sanatta Yabancılaşma ve Covid-19 Salgın Süreci

Geliş Tarihi/Received: 20.01.2021
Kabul Tarihi/Accepted: 13.08.2021
DOI: 10.46372/arts.939673

Dr. Öğr. Üyesi. N. Müge SELÇUK
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sanat ve Tasarım Fakültesi
Görsel Sanatlar Bölümü
mugeselcuk80@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1696-1810

Merve KAYA OKURSOY
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
SBE, Sanat ve Tasarım ASD
Yüksek Lisans Programı (Mezun)
kayam3594@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7634-1253

ÖZ

Çağın insanı Covid-19 salgını sebebiyle ilk kez izole olma deneyimine maruz kalmıştır. Bu durum, modern bireyin bilincinde aşamalarla gerçekleştiği görülen yabancılaşma süreci için farklı bir eşik olarak değerlendirilmektedir. Yabancılaşma; modern yaşam getirilerinin geleneksel değerleri işlevsiz kılmasıyla, bireyin içine çekildiği yeni olasılıkları tanımlamaktadır. Bu yönde öncü sanatçıların, modern dönemler itibarıyla yabancılaşma etkisi altına girdikleri ve toplum bilincinin yansması olarak tanımlanabilecek üretimlerde buldukları görülmüştür. Gerçekte görülen ve sanat yapıtından yansıyan dünya görüntüsünün ayırımı, sanatçının dolayısıyla toplumun bilinç ötesinden haber vermektedir. Dönüşen dünya içinde ve toplumun bir parçası olarak sanatçı birey, bu yönde duyarlılık geliştirmiş, sanat yapıtlarını psikolojik olduğu kadar sosyolojik eksen üzerinden tanımlamıştır. Araştırma temel problem olarak yabancılaşma kavramının Covid-19 salgın süreci dönüşümü ve zorunlu olarak yabancılaşan bireyin sanat üretimlerine yansımalarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma, tarihsel çizgide düşünürlerin yabancılaşma kavramına yönelik yaklaşımları ve Covid-19 salgını süresince izolasyona maruz kalan çağdaş sanatçıların üretimlerinden örnekleri incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: yabancılaşma, covid-19, postmodern üretim, çağdaş sanat

Selçuk, M. ve Kaya Okursoy, M. (2021).
Tuhaf Zamanlar: Çağdaş Sanatta Yabancılaşma ve Covid-19 Salgın Süreci.
ARTS: Artuklu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi, 6, 210-226.

Interesting Times: Alienation in Contemporary Art and Covid-19 Epidemic

ABSTRACT

For the first time, people of this age experienced being isolated due to the Covid-19 Outbreak. This situation is considered as a different threshold for the process of alienation, which seems to take place in stages in the modern individual's consciousness. Alienation defines new possibilities into which the individual is drawn, as the returns to modern life render traditional values dysfunctional. In this direction, it has been observed that pioneering artists have been under the influence of alienation as of modern times and have made productions that can be defined as a reflection of the social consciousness. The distinction of the world image seen in reality and reflected from the work of art informs the subconscious of the artist and therefore the society. In the transforming world and as a part of the society, the artist individual developed sensitivity in this direction and defined the works of art on the sociological axis as well as psychological one. The research aims to reveal the transformation of the concept of alienation as the main problem in the Covid-19 epidemic process and the reflections of the necessarily alienated individual on art production. The study examines the approaches of thinkers in the historical line towards the concept of alienation and examples from the productions of contemporary artists who were exposed to isolation during the Covid-19 epidemic.

Keywords: alienation, covid-19, postmodern production, contemporary art

GİRİŞ

İnsan topluluklarının yaşamlarını, geleneksel koşullarda ve doğanın içinde, sürdürdükleri zaman dilimi bireyin doğadan ayrışarak kentli yaşantıya karıştığı sürecin yüzlerce katı fazladır. Bu uzun yürür-gezer dönemde, hayvan ve bitki çeşitliliğinin fazla ve diğer yandan mülkiyet ya da aidiyet kavramlarının gelişmemiş olduğu varsayılmaktadır. Bu bilgiye bağlı olarak bilim insanları tarafınca, henüz yerleşik olmayan insanların korku, çekinme, keder gibi, modern insanda gelişimi kaçınılmaz duygulanımlarının, oluşmamış olduğu anlaşılmaktadır (Turani, 1999, s. 26).

Bu sebeple, yerleşik hayata geçişle birlikte hızla gelişen ilk kentleşmeler, sosyolojik olduğu kadar aynı zamanda psikolojik dönüşümlere de işaret etmektedir. Toplum yaşam modelinin değişimi, esasen bireyin bilincinin gelişimi dolayısıyla başkalaşımını tanımlamaktadır. Kentleşmenin son basamağı bugün endüstrileşmiş kentli yaşam düzeni ise kitleleri hedeflerken, hiç kimseyi pazarın dışında bırakmaksızın kendine maruz bırakmaktadır. Bu sebeple atalarının yaşam ve düşünce modelinden ayrılan modern kentli birey, artık endüstriyel pazarın hedefi kitlenin bir parçası olmak zorunluluğu içindedir (Berman, 2009, s. 120). Çeşitli sebeplerle bir araya gelmiş bulunan bireyler toplamı olarak kitleler, kentleşme ile endüstriyel pazarın direk hedefi olmaları yanı sıra taşıdıkları bilinç ile toplumların dönüşümlerini de sağlamaktadır. Dolayısıyla endüstrileşme, kentleşme, salgınlar gibi kitlelerin maruz kaldıkları dönüşümlerin, toplumların tersyüz oluşlarında temel hareket noktası olduğu düşünülebilir. Tarih boyunca karşılaşılan büyük imparatorlukların çöküşü ya da kuruluşu gibi bugünün uygarlıklarının oluşumlarını hazırlayan kitlesel hareketlilikler, ilk bakışta politik bir bilincin etkisi gibi düşünülebilir. Ancak halkların bilincinin temelde bu dönüşümleri hazırladığı, görülmüştür. Yaşadığımız yüzyıl ise düşünce modellerinin kitlesel bilince dönüştüğü, tarihin kırılma anlarından (Le Bon, 2020, s. 29-31). Bu bağlamda, yüzyıl insanı için ilk olan somut izole olma deneyiminin, sanatçı tanıklıkları ile tarihte iz bırakacak olması varsayımı, çalışmanın önemini açıklamaktadır.

Yabancılaşma

“Bir hiç için bir sürü gürültü”

(Sartre, 2019, s. 437).

Tarih boyunca toplumlarda ve toplumun yapıtaşı bireyde görülen değişimlerle birlikte yabancılaşma kavramının da şekil değiştirdiği görülmüştür. Geriye bakışla,

yabancılaşmanın, Antik çağlarda metafizik bir düşünce olarak Tanrıdan kopma ya da Tanrı fikrinden sıyrılma şeklinde ifade edildiği görülür (Demirer ve Özbudun, 1998). Ancak temelde başkalaşmayı ifade eden yabancılaşma kavramının ilk kez, Aydınlanma düşüncesinin siyasi temelini kuran J.J. Rousseau tarafından sözü geçen bağlamda kullanıldığı görülmüştür. J.J. Rousseau, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin, ilerlemeci düşüncenin önünü açtığını bu sebeple yeni toplum düzeninin gelişini duyumsamış, açılan süreçte insanın kendine ve yaşadığı topluma yabancılaşacağı varsayımını ortaya koymuştur. Rousseau, endüstrinin getirisi biriktirme, sahip olma ve mülkiyet gibi kavrayışların kitlelerin gündemine girmesiyle yeni dünya görüşüne sahip ve dönüşümün eşiğinde olan bireyin, kendine ve içinde yaşadığı topluma yabancılaşacağını savunmuştur. Rousseau, özellikle endüstrileşen toplumlarda baskın bir dinamik haline gelen sahip olma arzusunun getirisi mülkiyet anlayışının, bireyin (kendine, var olduğu topluma ve emeğine) yabancılaşmasında öncelikli sebeplerden olduğu görüşündedir (Rousseau, 2018, s. 25).

Rousseau, yabancılaşma kavramını politik bir terim olarak kullanmış olmasına karşın idealist Alman düşünür Hegel aynı kavramı ilk kez felsefe alanında ele almıştır. Hegel 18. Yüzyılı diyalektik (evrendeki her şey akıl ile açıklanabilir) bir süreç olarak ele alır. Bu süreci tez (Tanrı: mutlak akıl, her şeyi bilen), antitez (doğa: evren) ve sentez (insan) olarak üçe ayırmaktadır. İnsanın gerçekliğe ulaşması için önce akla uygun olanı araması gerektiğini ve bu nedenle insanın öncelikle doğayı (nesnelere: gelip geçici) algılayıp ardından Tanrıya (idealar: ruhlar) ulaştığında gerçekliğe ulaşabileceği görüşündedir (Marks, 2010). Bu sebeple Hegel'e göre yabancılaşma: "insanın fiziki ve ruhi varlığı arasındaki ayırım sonucu ortaya çıkmaktadır" (Salerno, 2003, s. 53).

Hegel'in yabancılaşmaya yaklaşımına karşın Marks'ın yabancılaşma kavramını, sınırları belirli bir çerçeveye içinde ele aldığı görülmüştür (Kılıç, 1984, s. 13-16). Marks'a göre Sanayi Devrimi ile gelişen kapitalist sistem, çalışma eylemini, modern bireyin kentlerde düzenli bir yaşantı sürdürebilmesi için adeta zorunluluğa dönüştürmüş ayrıca belirli bir zaman dilimi ve ücrete indirgemıştır. Endüstriyel düzen varlığının devamı için, kendisine maruz bıraktığı doğada özgür yaşayan bireyi, fabrikalarda söylenen yapı ve üretiminde ortak olduğu ürünü satın alamayan bir konuma yerleştirmiştir. Bu sebeple insan emeğinden dışlanmakta ve ayrılmaktadır. Kendi üretimine/emeğine yabancılaşma böylece gerçekleşmektedir. Aynı zamanda bu sistem, emekçilerin iş bölümünü de izole etmiş ve bu sebeple üretim alanları

ayrıştırılmış alanlara dönüşmüştür. Hazırlanan bu ortam, emekçileri emeğine ve aynı zamanda çevresine yabancılaştıran bir düzenek görünümü sergilemektedir (Marks, 2013, s. 73-94).

Yabancılaşma olgusuna Marks ile benzer bir taraftan bakan Amerikan Frankfurt Okulu mensuplarından düşünür Herbert Marcuse de sanayileşmenin, kapitalizmin ve ileri teknolojinin insanı yabancılaştırdığını savunmuştur. Marcuse, Marks'ın emekçinin yabancılaşması teorisini topluma yaymış ve kentli modern bireylerinde tıpkı belli bir alanda çalışma zorunluluğunda olan emekçiler gibi olduklarını ifade etmiştir. Buna göre kent yaşantısının getirileri, bireyi kendini ifade edecek ya da sosyalleşecek zaman ve mekândan mahrum bırakmaktadır (Ofloğlu ve Büyükyılmaz, 2008, s. 129). Böylesine tasarlanmış bir düzen içinde modern kentli bireyler kitleler halinde tüketim davranışına yönelir. Tüketim, sistemin kendine maruz bıraktığı kentli bireyi, başı sonu belirsiz bir döngünün içine alır. Sistemin yeni ihtiyaçlar geliştirerek cazip bir alana dönüştürdüğü tüketim yönelimi, kitleleri sömürgeleştiren bir araca dönüşür (Tolan, 1996, 204-206).

Psikanalist kimliği ile yabancılaşma kavramına yeni bir boyut kazandıran Frankfurt Okulu düşünürlerinden Erich Fromm, kapitalist sistem eleştirisini yabancılaşma üzerinden ele almıştır. Fromm'a göre yabancılaşma insanın kendisine yabancılaşma duymasıdır. Kapitalist düzen, sürekli olarak bireyin önüne yeni ve bir o kadar da geçici arzular koyar. Buna göre modern kentli birey istekleri ile kendisini özdeşleştirir. Bu özdeşim, bireyi tüketici konumuna yerleştirir. Tüketici insan, sistemin ona dayattıklarını tüketerek/satın alarak bir anlamda bütün bunlara sahip olarak peşinde koştuğu tatmin arayışının tersine sonu gelmeyen tatminsizliği yaşar. Tüketim zincirinin her defasında önüne yeni bir arzu nesnesi koyduğu birey, değer arayışına girmektedir ve bu arayışta insanın, kendi öz değer algısına yabancılaşması gerçekleşir (Fromm, 2015, s. 67-73). Modern çağ insanının varoluşuna yönelik içsel hesaplaşmaları aynı zamanda bireysel ve toplumsal anlamda var olma sancısı, diğer yandan zamanın hızına yetişme kaygısı, dünya savaşlarının eşliğinde ve içinde, bireyin yabancılaşmasında keskin bir eşik olmuştur (Kaya Okursoy, 2021, s.15).

Yabancılaşma sorgulamaları üzerinden geliştirilen varoluşa yönelik görüşler Varoluşçuluk felsefesini ortaya koyar. Soren Kierkegaard, Fyodor Dostoyevski, Andre Gide, Maurice Merleau-Ponty, Simone de Beauvoir, Jean Paul Satre, Nietzsche, Raymond Aron, Samuel Beckett, Albert Camus gibi düşünürlerle anılan varoluşçuluk felsefesi, *insanın özünü oluşturması için varoluşunu tamamlaması* düşüncesi üzerine

gelişmiştir. Varoluşsal düşünce ve felsefe, sistemin içinde adeta sürüklenen modern bireyin kendi varlığını, değerlerini ve tercihlerini sorgulamasından doğar. Varoluş felsefesi varlığa ilişkin sorular sorar ve modern bireyin varoluşunda öz problemini ele alır. Varoluş felsefesine göre insanın yaşam deneyimleri ve tercihleri sayesinde varoluşu gerçekleşir. Bireysel özgürlük ve sorumluluk, varoluşçuluğun iki temel ögesi olarak ele alınır. İnsan kendi özünü oluştururken özgürdür ve yalnızdır. Ayrıca insan dünyanın bulantılı halinden ancak bireysel varoluşunu tamamlayarak sıyrılır ve bu sayede varoluşunu kendi tercihleri doğrultusunda anlamlandırabilir (Feleischer, 2004, s. 150-210).

Yabancılaşma kavramı tanımlamalarının zaman içinde değişim gösterdiği, toplum ve bireyin durumuna göre tekraren ele alındığı görülmüştür. Bu durumun temel sebebi, yabancılaşmanın soyut bir temele sahip olması ve her insanın eşsiz oluşu sebebiyle yabancılaşma olasılıklarının da farklılık göstermesidir (Sezer, 2001, s. 5-9). Ancak yine de bireyin yabancılaşmasında temel dinamikler olarak görülebilecek (sanayileşme, sekülerleşme, küreselleşme, teknolojiye maruz kalma vb. ...) çeşitli unsurlar akla gelebilir. Diğer yandan bu çağın insanının ilk kez tanık olduğu Covid-19 salgınının yepyeni bir yabancılaşma eşiği olarak modern bireyin yaşantısına eklendiği söylenebilir. Toplumdan soyut olarak izole olmayı deneyimlemiş çağdaş birey, ilk kez bu dönemde zorunlu fiziki izole oluşu da tecrübe etmektedir.

Çağdaş Varoluşçu Düşünürlerin Sürece İlişkin Değerlendirmeleri

Yabancılaşmaya ilişkin yirminci yüzyıl ve hemen öncesi dönem düşünürlerinin görüşleri yanı sıra, ilgili bağlamı yeni bir basamağa taşıdıkları düşünülen çağdaş kültür teorisyenleri ya da filozofların salgın haline ilişkin düşünceleri, yorumları ve değerlendirmeleri dikkat çekici bulunmuştur.

İtalyan siyaset felsefesi düşünürü ve eğitimcisi G. Agamben'in 26.02.2020 tarihli *Covid-19: Gereksiz Bir Acil Durumun Yarattığı İstisna Hali* başlıklı değerlendirmesinde kendine ait bir teori olarak *İstisna Hali* kavramına yaslanarak, Covid-19 salgını ve izole olmayı yorumladığı görülmüştür. Buna göre, yönetimler savaş zamanları ya da olağanüstü durumlarda vatandaşların haklarını askıya alarak, bireyler için gerçek yaşam ve varoluşları arasında belirsizlik/İstisna Hali yaratmaktadır. Agamben'e göre Covid-19 adı altında yaratılmış sanal bir durum olarak salgın, modern bireyi bulanık bir zihin ve yaşantının içinde bırakmaktadır. Görüşlerinde M. Foucault'un gözetim kavramına da vurgu yapan Agamben, Hobbes ve Rousseau'nun toplum

sözleşmesine de dayanarak bu süreçle iktidarların, birey hak ve özgürlükleri üzerinde yepyeni yaptırımlar geliştirebilecekleri ihtimali üzerinde tartışma alanı yaratmaktadır (Agamben, 2020).

Çağdaş düşünür Slavoj Zizek ise 18.03.2020 tarihli *Gözetlemek ve Cezalandırmak mı? Evet, Lütfen!* başlıklı yazısı ile Agamben'in yukarıda bahsedilen yazısına karşı görüşler üretmiştir. Çalışmasında Agamben'in iktidarları hedef olarak gösterişini sorgulayan Zizek, yönetimlerin ekonomik ya da yönetsel zayıflıklarını böyle bir bahane ile açık etme riskine girmeyeceklerini diğer yandan bu çapta küresel bir deneyim ortaklığının toplumların dayanışmasına ivme kazandırdığını ortaya koymuştur. Böylece Zizek, yüzyıllardır süregelen yabancılaşma etkisinin belki ilk kez modern birey için şeffaf bir ifade ihtimali oluşturabileceğini iddia etmektedir. Diğer yandan on sekizinci yüzyıl ve sonrası mirasıyla örselenmiş çağımız insanı için "... bir köşede gizlenmiş daimî tehditlerle dolu çok daha kırılgan bir yaşamı sürdürülebilmeyi öğrenmemiz gerekecek..." önerisinde bulunmaktadır (Zizek, 2020).

Bir diğer çağdaş düşünür Judith Butler, 20.03.2020 tarihli *Kapitalizmin Sınırları Var* başlıklı yazısında S. Zizek gibi Agamben'in gözetim ve denetim vurgusuna benzer bir atıfta bulunmuştur. Ancak yazısını Agamben'in tersine virüsün süratle yayılma hızına sahip olan bir gerçeklik düşüncesi üzerine temellendirmiştir. Amerikalı düşünür, mensubu olduğu toplumun yöneticilerinin güncel siyasi hamlelerinden de referansla, salgın nedeniyle iktidarların bireyleri çok daha yalnızlaştıracağı, açıktan ya da gizli denetim barındırdıkları radikal politikaları dışa vuracakları iddiasını yansıtmaktadır (Butler, 2020).

Sözün geçiren çağdaş düşünürlerin görüşleri, özellikle izole/tecrit edilmenin temastan mahrum bıraktığı diğer yandan katı devlet politikaları ile birleşme potansiyeli barındıran salgın atmosferinin, modern dünya bireyinin yabancılaşma sorunlarını artıracak ihtimaller ve bunların ilanı olarak değerlendirilmiştir.

21. Yüzyıl Çağdaş Sanatçısı İçin Yeni Bir Yabancılaşma Eşiği: Covid-19 Salgını

Günümüzde sanat alanında itibarını koruduğu görülen 58. Venedik Bienali 2019 yılı Mart ayında, *May You Live in Interesting Times* (Tuhaf Zamanlarda Yaşayasın) teması altında izleyicisi ile buluştu. Bienalin içeriği bir yana, *tuhaf gelecek* vurgusu yapan ve kökeni eski bir Asya/Çin deyişine hatta bedduasına dayandırılan tema başlığı, geleceğe dair kuşku dolu imasıyla sanat alıcısının önüne konulmuştu.

Dünyanın görüntüsünün her yönüyle değiştiği ve değişeceği gerçeğini duyumsadığı gözden kaçmayan Bienal komitesi, geliştirdikleri muğlak kavramsal çerçeve ile *tuhaf zaman* ve bu zamanın ortasında sınırsız ihtimaller ile baş başa kalmış olan yabancılaşmış modern bireye dikkat çekiyordu.

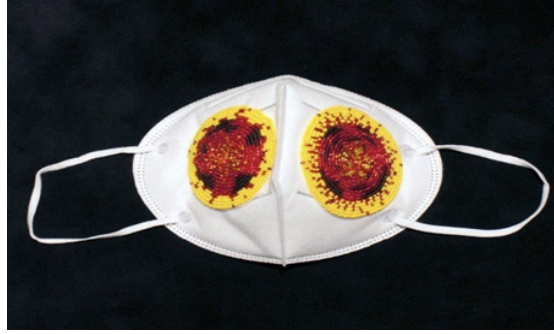
Yabancılaşma kavramının, çağdaş zamanlara kadar çeşitli şekillerde ele alındığı ancak temelde soyut değerlendirilmelerle eşleştirildiği görülmüştür. Ancak 2019 yılında Çin'de başlayan ve kısa süre içinde yeryüzünün tüm coğrafyalarına yayılan, Covid-19 olarak adlandırılan virüsün küresel salgına dönüşmesi nedeniyle, eş zamanlı olarak çağın insanının ilk kez deneyimlediği topyekûn izole oluş, yabancılaşma kavramı içinde *yeni ve somut* bir anlam katmanı diğer yandan *tuhaf zamanların gelişi* olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeple Venedik Bienali örneği sanatın, siyasi ve ekonomik iktidarların tek tipleştirici ve toplumları sınıflandırıcı yapısının dışında kalabilen bir duyarlık üzerine konumlandığını göstermektedir.

Geçen yüzyıldan beri kabul gören hazır/bulutlu nesnenin sanat eseri olabileceği düşüncesinin yarattığı teknik ve zihinsel esneklik, çağın sanatçısında disiplinler arası sanat üretimleri olarak görünmektedir. Bu sebeple günümüz sanatçıların gündelik kullanım nesnelere, sanat olabilme ihtimalleri dâhilinde ele aldıkları ve sanatçıların, Covid-19 salgını boyunca mevcut sanatsal anlayışları üzerine cesur girişimlerde buldukları gözlenmiştir.

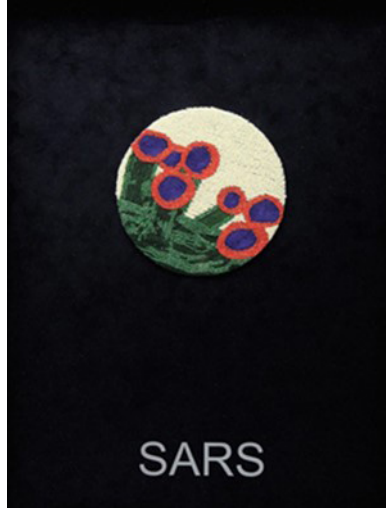
Feminist/aktivist sanatçı Ruth Cuthand (d. 1954, Kanada), süreci neredeyse salgının sembolü haline gelen ve cam boncuklarla işleyerek sanat nesnesine dönüştürdüğü cerrahi maskeler ile yorumlamıştır (Görsele 1). Sanatçının üretimlerinin Covid-19 salgını ile kesiştiği düşünülse de Cuthand'in küresel salgından çok önce, salgın fikrine karşı duyarlılık geliştirdiği görülmektedir. Cuthand'e göre ticaret kolonileri nedeniyle dünyaya yayılan insanlar, her zaman gündem de olacak olan salgınların sebebi olmuşlar ve pek çok medeniyeti yok eden ölçüde tehlike yaratmışlardır. Boncuklar kolonizasyona referanstır ve bu nedenle yerli yaşantısında devrim niteliğinde bir etkiye sahip olmuştur. Boncuklar, değişen yaşantının çelişkili göstergeleridir (Cuthand, 2021).

Cuthand'in esasen 2009 yılından bu yana ele aldığı salgın teması, farklı virüslerin mikroskobik görünüşleri üzerine geliştirilen motifleştirilmiş uygulamalardır (Görsele 2). Yüzeyler üzerinde cam boncuklarla yaratılan alan, doğadaki çekici diğer yandan zehirli, bitki ve böcekleri anımsatır düzendedir (Mackenzie Art Gallery, 2020). Belirli bir motifle, geleneksel ve minör işleme yöntemini kullanarak görece

sınırlandırılan imge, izleyici ile bağ kurar. Yazı kullanımının da görüldüğü Cuthand'ın yapıtları, kendi dünyasında ve kendine özgü teknikle gerçekleştirilmiş, netlikten uzak ve izleyiciye yer açan üretimler olarak sınıflandırılabilir.

Görsel 1. Ruth Cuthand, *Sağ Kalma: Covid-19 Maske No:1, Survival: Covid-19 Mask No:1.* 2020

Görsel 2. Ruth Cuthand, *Sars.* 2011

Salgının hızlı yayılımıyla dünyada zorunlu bir uygulamaya dönüşen maske kullanımı, temizlik alışkanlıklarının önem ve öncelik kazanması dikkati hijyen ürünlerine çekmiştir. Çağ insanı için yeni ve zorunlu bir ihtiyaç haline dönüşen dezenfektan, kolonya gibi hijyen ürünleri, çağdaş sanatçıların elinden izlenebilir birer sanat nesnesi olabileme olanağına sahip olmuştur.

Japon dijital minyatür sanatçısı Tatsuya Tanaka (d. 1981), minyatür dioromalar (kurgusal gerçeklik) ile yorumladığı gündelik yaşam sahnelerini, salgın koşullarında geliştirdiği bakışla ele almıştır. *Kendini Koru* (Görsel 3) isimli üretimi, dezenfektan

şişesinin altında ve bu kimyasal madde ile yıkandığı anlaşılan erkek figürü izleyiciye göstermektedir. Yıkanan/lar teması Antik dönem, Rönesans ya da Modern Sanat tarihi içinde, sanatçılar tarafından tercih edilen bir kompozisyon olarak yer bulmuştur (Görsel 4). Çağdaş sanatçı Tanaka sanat tarihinde klasikleşmiş yıkanma temasını güncel sosyolojik dinamiklere bağlı kalarak yorumlamıştır.

Görsel 3. Tatsuya Tanaka, *Kendini Korum, Protect Yourself*. 2020

Görsel 4. Cezanne, *Yıkananlar, The Bathers*. 1874-1875

Özellikle karantina döneminde yoğunluk kazandığı gözlemlenen çevirim içi sergileme imkânları ile yapıtlarını kitlelere ulaştıran Tanaka, *Kış Her Zaman İlkbahara Döner* isimli üretiminde genç bir çift ve köpek imajını göstergeleştirir (Görsel 5). Genel kompozisyona hâkim olan pastel renklerin kullanımı ve yapıtın isminin uyandırdığı olumlu etki izleyicinin görsel üzerinde dikkatini yoğunlaştırmasıyla yerini karmaşık düşüncelere bırakabilir. Bahar çiçeklerinin, Covid-19 virüsünün mikroskopik görünümü ile benzeşen betimlemesi ve aynı zamanda maske üzerinde kaygısızca vakit geçiren genç çift, izleyiciyi çelişkilerle dolu çağdaş dünya sahnesi ile karşılaştırır

(Görsel 5).

Görsel 5. Tatsuya Tanaka, *Kış Her Zaman İlkbahara Döner, Winter Always Turns to Spring.* 2021

Salgın teması ile öne çıkan post-modern/disiplinler arası üretimlerin yanı sıra geleneksel biçimleri kullanan sanatçıların olduğu da gözlenmiştir. Şili doğumlu çağdaş ressam Carmen Aldunate (d. 1940), modernist biçimsel dilini psikolojik gözlemlerinden sentezle geliştirdiği yapıtlarında sunmaktadır. Aldunate'nin yapıtlarında yabancılaşma motifi, gerçeküstücü anlayışla sergilenmektedir. Sanatçının Covid-19 salgınının psikolojik etkilerini yorumladığı güncel seri üretimleri, izleyiciye, kimliksizleşmiş, görme yetilerini kullanamayan/kullanmayan bireyler ve bilinmedik araçlarla dolu kendine yabancılaşmış gerçeküstü dünya tasavvuru sunar (Görsel 6-7).

Görsel 6-7. Carmen Aldunate, *Covid Serisi, Covid Series.* 2020

Klasikleşmiş temaları ve kompozisyonları, güncel temalar etrafında yorumlayan bir diğer sanatçı TV Boy (d.1980) takma ismiyle tanınan İtalyan

asıllı Salvatore Benintende'dir. TV Boy, sanat dilini ikonik sanat yapıtlarını alaycı yorumlarla yeniden kurması ile bilinen bir sokak sanatçısıdır. Covid-19 salgını sürerken TV Boy, Antik Akdeniz sanat geleneğinde çokça ele alındığı bilinen ve sonrası sanat tarihinde özellikle Rönesans resim ve heykeline de konu olan üç güzeller (Görsel 8) temasını, duvarlara aktarmıştır. Bilindiği gibi, üç güzeller yaşamın kaynağı, her şeyi güzelleştiren ve bereketlendiren tanrıçalar olarak tanımlanmaktadır. Bu referansla, TV Boy, Covid-19 salgını sürecinde topluma yayılan korku ve kaygıya ilişkin, bireyi yaşama bağlayan yegâne hayat kaynağı olarak sağlıkçılar ve aşı çalışmalarını, üç güzeller temasına öykünerek betimlemiştir (Görsel 9).

Görsel 8. Sanzio da Urbino Raphael, Üç Güzeller, *The Three Graces*, 1504-1505

Görsel 9. TV Boy, Üç Aşıçılar, *Three Vaccinators*. 2020

Covid-19 salgını sürecinde sanatçıların üretimlerinde disiplinlerarası bir

yaklaşım ortaklığı görülmüştür. Bugünün sanatçısı, içinde olduğu toplumun ve zamanın getirisi her türden içerik ve biçimi sanat yapıtına dönüştürebilmektedir. Diğer yandan sanatçılar, sanat tarihinden referanslar kullanarak yapıtlar üzerinde anlam katmanları yaratabilmektedir. Bu yaklaşım yanı sıra gözlemlenen bir diğer tavır, sanatçıların karantina süreçleri boyunca geliştirdikleri içe bakışı, dönüşen ve tümüyle yabancılaşan kişisel alanları üzerinden ele alarak izleyiciyi cesurca bu alana davet etmeleri olmuştur.

Çağdaş Rus fotoğrafçı Karman Verdi, sanat tarihi boyunca sıkça karşılaşılan “unutulmaz kılınmak için yapılan”(Leppert, 2017 s. 246) otoportre geleneğine yakın bir anlayışla kurguladığı Covid-19 dönemi seri üretimlerinde, foto grafik kişisel imajını kullanmaktadır. *Projeksiyon Işığımdeki Pek Çok Hayalet* serisinde sanatçı, projeksiyon ışığından yansıyan foto grafik imajları ve bireysel görüntüsünü gözetlenen birer nesne olarak kurgulamıştır. Üretimlerin adından anlaşılacağı gibi hayalet-gerçek dışı ya da hayal ürünü tasvirlerin, gerçek birer insanın izdüşümleri mi yoksa ana figürün zihnindeki ifadelerin birer yansıması mı olduğu sorusunun cevabı izleyiciye bırakılan, açık bir düşünce alanı yaratmaktadır (*Görsel 10-11*).

Görsel 10-11. Karman Verdi, *Projeksiyon Işığımdeki Pek Çok Hayalet, There Are so Many Ghosts at My Spot*. 2020

Görsel sanatlar, imgeler yoluyla dünyanın izleyici için yeni bir gözden gösterilmesinden ibarettir. Sanat adına kurgulanmış imajlar, sessiz ve genellikle okunabilecek sözcüklerden yoksun ancak yine de duygu ve düşüncelerin dönüştürülmüş olarak sunulmasıdır. Sanatçının elinden çıkan benzersiz kurguların, dünyaya ilişkin belirli bir bilincin görsel dönüşümleri olduğu unutulmamalıdır. Aynı

zamanda görsel üretimler, dünyaya ilişkin birer iddia olma özelliği taşımasının yanı sıra sorgulama, keşif ya da araştırma yolu olmaktadır. İmgeler, bizlere bir şeyler söylemekten ziyade, bir kısmının sözcüklerle ifadesi çok zor olan bir olanak ve olasılıklar alanını-belli bir tarzda görünür kılmak suretiyle-önümüze koymaktadır (Leppert, 2017, s. 19). Öncelikle bu sebeplerle kitlelerin bilinci ya da zihinsel durumlarını anlamak üzere sanatın ilk elden anlamlı bir rol oynadığı düşünülmektedir.

SONUÇ

Rönesans ile başlayan Aydınlanma ile devam eden, *toplumsal ilerleme* ve *daha iyi gelecek* vaatlerinin somut yansıması olarak I. ve II. Dünya Savaşları'nın yıkıcı etkileri, modern birey için artarak sürececek olan yabancılaşma zemini olmuştur. Buna göre öncelikle kendine ve ait olduğu topluma, her gün daha çok yabancılaşan birey, geleneğe sırtını çevirmiş, büyük kentlerde yalnızlaşmış, çaresiz ve diğer yandan eşitsiz düzenin temel parçası olarak biçimlenir. Aydınlanma ilkeleri üzerine inşa edilen savaşlar ve kapitalist düzen, insan hak ve özgürlük söylemlerinin tersi istikamette dönüşümler yaratmıştır. Bu bağlamda öncelikle savaş ekonomisinin giderek önem ve öncelik kazanmasının, coğrafya, millet, din ya da ideoloji ayırt etmeden kitleleri içine çeken düzene işaret ettiği değerlendirilmektedir. Tüm bu değişimlerin yanı sıra, çağın getirisi teknolojik gelişmeler ve bu sayede artan iletişim araçlarının, modern bireyi geleneksel yaşam biçiminden tümüyle koparan deneyimleri-paradoksal biçimde- gerektirdiği düşünülmektedir. Diğer yandan yaşadığı topluma ve kendine yabancılaşmış çağın insanı, ilk kez zorunlu fiziksel izole oluşu küresel salgın sebebiyle deneyimlemektedir. Maske kullanımı ya da karantina gibi zorunluluklar bireyi, her türlü gündelik pratiğinden ayırtmıştır. Süreç içinde virüsün sebep olduğu ölümcül hastalığa yönelik tedavi yöntemleri araştırılırken diğer yandan vaka sayılarının hızlı artışı ve ölüm oranlarının korkutucu(!) verilerinin gündem oluşturması, evinde kalmak ve sınırlı koşullarda çalışma düzenini devam ettirmek zorunda olan ya da karantina uygulamaları sebebiyle işini kaybetmiş modern bireyi içine çeken, kaygı dolu gelecek senaryoları ile eşleşmektedir. Bu gibi sebeplerle sınırsız olasılıkların türetilmesine zemin hazırlayan kestirilemez gündem, bireyin aidiyet duygusuna zarar verdiği düşünülen bir gerçeklik olmuştur. Salgının başlamasıyla geçen sürede yalıtılmış ve aynı zamanda kısıtlı sosyal-gündelik yaşam modellerinin benimsenmesi zorunluluğu, çağın bireyi için köklü hayati değişikliklerin gelişi demektir. Kalabalıklar içinde yaşantısını sürdüren

modern birey, hayatta kalmak adına kişisel alanını düzenlemek ve önlemler almak durumunda kalmıştır. Öncelikle maske kullanımı, iletişim ihtiyaçlarının internet üzerinden gerçekleştirilmesi dolayısıyla sanal ve uzaktan gelişen sosyal ilişkiler, salgın sürecinde yabancılaşma zeminini pekiştiren temel dönüşümler olarak gözlenmiştir.

Tarih boyunca toplumun içinde gözlemci olarak konum alan sanatçı figürünün, salgın sürecinde de biçimsel ve düşünsel anlamda, yaşanan kargaşa ile paralel etkilerde üretimlerde buldukları gözlenmiştir. Toplumun bir parçası ve sosyolojik bir varlık olarak ele alınabilecek kadim kimlikleri ile sanatçılar, yaratım süreçleri ya da zihinlerinin yaratıcı eyleme geçiş safhalarında eserlerinin olgunlaşması için kendilerini dünyaya kapatma davranışları sergilemektedir. Bu ifade sanatçıların içsel süreç gereksinimlerinin yanı sıra yalnızlığı arayan bireyler olduğunu da ortaya koymaktadır. Dolayısıyla sanatçıların adeta üretim formüllerinde ana kuralın izole oluş, olduğu sonucuna varılır. Bu sebeple toplumun neredeyse tümü için geçerli ve yasal bir zorunluluğa dönüşen izole oluş, hayatı sanatın içinde yaşayan sanatçı için sarsıcı bir durum olmamaktadır. Plastik sanat üretimleri ortaya koyan sanatçıların pek çoğu zaten izole olan yaşantılarının değişmediğini ancak yapıtlarının yeni toplum ve yaşam modelinden etkilenebileceğini ortaya koymuşlardır. Salgın süresince izole olmayı ve bu deneyim üzerinden yabancılaşmayı tecrübe eden sanatçıların günümüz koşullarına tanıklığından doğan üretimlerde bulunmayı tercih ettikleri görülmüştür.

KAYNAKÇA

Agamben, G. (2020, 27 Şubat). Covid-19: Gereksiz Bir Acil Durumun Yarattığı İstisna Hali. *Terrabayt*. <https://terrabayt.com/covid19/covid-19-gerekcesiz-bir-acil-durumun-yarattigi-istisna-hali/>. Erişim Tarihi: 10 Mart 2021

Aldunate, C. (2020). *Covid Series* [Tuval Üzerine Yağlıboya]. Kunst.cl, Santiago. <https://kunst.cl/collections/carmen-aldunate>. Erişim Tarihi: 06 Nisan 2021

Berman, M. (2009). *Özgünlüğün Politikası* (Çev. N. Yıldız). İstanbul: Sel.

Butler, J. (2020, 20 Mart). Kapitalizmin Sınırları Var. *Terrabayt*. <https://terrabayt.com/dusunce/kapitalizmin-sinirlari-var/>. Erişim Tarihi: 15 Mart 2021

Cezanne, P. (1875). *The Bathers* [Tuval Üzerine Yağlıboya]. The Metropolitan Museum of Art, New York. <https://www.pivada.com/paul-cezanne->

yikananlar-1874-1875. Erişim Tarihi: 05 Nisan 2021

Cuthand, R. (2011). *Sars* [Karışık Teknik Uygulamaları]. Edmonto. <https://www.artsy.net/artwork/ruth-cuthand-sars>. Erişim Tarihi: 04 Nisan 2021

Cuthand, R. (2020). *Survival: Covid-19 Mask No. 1* [Karışık Teknik Uygulamaları]. <https://www.artsy.net/artwork/ruth-cuthand-covid-19-mask-no-dot-1>. Erişim Tarihi: 04 Nisan 2021

Cuthand, R. (2021, Mayıs). *Trading Series*. <https://www.ruthcuthand.ca/trading-series/>. Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2021

Demirer, T., Özbudun, S. (1998). *Yabancılaşma*. Ankara: Öteki.

Feleischer, M. (2004). *20. Yüzyıl Filozofları* (Çev. A. Kanat). İzmir: İlya.

Fromm, E. (2015). *Sahip Olmak Ya Da Olmak* (Çev. A. Arıtan). İstanbul: Say.

Kaya Okursoy, M. (2021). *Çağdaş Sanatta Yabancılaşma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Kılıç, S. (1984). *Yabancılaşma, İnsana Karşı Toplumsal Süreç*. İstanbul: Fatih.

Le Bon, G. (2020). *Kitleler Psikolojisi* (Çev. E. Kanur). İstanbul: Say.

Leppert, R. (2017). *Sanatta Anlamların Görüntüsü* (Çev. İ. Türkmen). İstanbul: Ayrıntı.

Mackenzie Art Gallery, (2020). *Ruth Cutland- Surviving Covid-19*. <https://mackenzie.art/ruth-cuthand-surviving-covid-19/>. Erişim Tarihi: 03 Nisan 2021

Marks, K. (2013). *1844 El Yazmaları* (Çev. M. Belge). İstanbul: Birikim.

Marks, K. (2010). *Yabancılaşma* (Çev. K. Somer, A. Kardam). Ankara: Sol.

Ofluoğlu, G., Büyükyılmaz, O. (2008). *Yabancılaşmanın Teorik Gelişimi ve Tarihsel Süreç İçinde Farklı Alanlarda Görünümler*. *Kamu -İş*, 10 (1), 113-144.

Raphael, (1505). *The Three Graces*, [Ağaç Üzerine Yağlıboya]. Musee Cond, Chantilly, [https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%9C%C3%A7_Cazibe_\(Rafael\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%9C%C3%A7_Cazibe_(Rafael)). Erişim Tarihi: 06 Nisan 2021

Rousseau, J. J. (2018). *Toplum Sözleşmesi* (Çev. I. Ergüden). İstanbul: Koridor.

Salerno, R. A. (2003). *Landscapes of Abandonment Capitalism, Modernity and Estrangement*, State University of New York Press, New York.

Sartre, J. P. (2019). *Akil Çağı, Özgürlük Yolları* (Çev. G. Devrim). İstanbul: Can.

Sezer, Ö. (2001). Bireysel Toplumsal ve Siyasal Boyutlarıyla Yabancılaşma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (5), 1- 20.

Tanaka, T. (2020). *Protect Yourself*, [Hazır Nesne, Yerleştirme]. Japonya. <https://miniature-calendar.com/201129>. Erişim Tarihi: 05 Nisan 2021

Tanaka, T. (2021). *Winter Always Turns to Spring*, [Hazır Nesne, Yerleştirme]. Japonya. <https://miniature-calendar.com/210301>. Erişim Tarihi: 05 Nisan 2021

Tolan, B. (1996). *Toplum Bilimlerine Giriş*. Ankara: Adım.

Turani, A. (1999). *Dünya Sanat Tarihi*. İstanbul: Remzi.

TV Boy, (2020). *Three Vaccinators*, [Duvar Üzerine Dijital Baskı]. Cathedral, Barcelona. <https://www.tvboy.it/works/>. Erişim Tarihi: 06 Nisan 2021

Verdi, K. (2020). *There Are So Many Ghosts at My Spot*, [Fotoğraf]. Moskova. <https://indepest.com/2020/05/31/there-are-so-many-ghosts-at-my-spot/>. Erişim Tarihi: 06 Nisan 2021

Zizek, S. (2020, 18 Mart). Gözetlemek ve Cezalandırmak mı? Evet, Lütfen!. Terrabayt. <https://terrabayt.com/dusunce/gozetlemek-ve-cezalandirmak-mi-evet-lutfen/>. Erişim Tarihi: 12 Nisan 2021